

Milan Uzelac

UNIVERSITATEA ȘI IMPERIALISMUL CULTURAL EUROPEAN
sau
"POVEȘTILE DIN PĂDUREA BOLOGNEZĂ"

Rezumat: În prima parte a lucrării autorul evidențiază patru noțiuni care desenează Europa: noțiunea geografică, geopolitică, economică și spirituală. Dacă pe plan geografic Serbia se află în Europa, ea este departe pe plan economic și nu mai puțin pe plan spiritual, având în vedere că aparține cercului cultural ortodox care diferă esențial de Europa unită, germinată din aspectul catolico-protestant asupra lumii. În pofida manifestărilor de neînțelegere a Apusului pentru valorile culturale ale tradiției ortodoxe, Uzelac încearcă să găsească legăturile dintre Serbia și Europa și consideră că ele se pot realiza pe plan spiritual. Unul din momentele de reunire este și ideea despre cunoștințele care se oglindează în teoria despre învățământ și universitate ca cea mai superioară formă a acestuia; urmările sunt analiza consecințelor nemijlocite ale Declarației bologneze asupra schimbărilor în învățământul înalt, ceea ce este și tema doua a lucrării. Autorul evidențiază că Declarația amintită a fost acceptată de miniștrii țărilor europene și nu de rectorii universităților distinse europene; cu alte cuvinte Declarația a fost adoptată de reprezentanții elitei politice și nu celei spirituale cu scopul să ofere o circulare mai ușoară a brațelor tehnice de muncă în Europa economic unită. Ideea despre universitate, născută la Bologna și Paris în secolul al XII-lea, nu este contestată; și pe mai departe rămâne diferența dintre universitatea care oferă cunoștințe fundamentale și umaniste și diferite școli înalte specializate – facultăți, care instruiesc studenții pentru anumite specialități. În acest context universitatea și pe mai departe rămâne locul de creare a elitei spirituale care în timpul din fața noastră (ca și până acum) v-a fi regrutată pentru păstrarea și protecția celor mai superioare interese ale fiecărei țări și valorilor ei culturale. Țara care neglijează Universitatea nu are șanse mari de supraviețuire și v-a deveni un spațiu pentru extinderea influențelor culturale străine; aceasta înseamnă că intrăm în epoca conflictelor dintre modelele culturale diferite pătrunse de incompatibilitate, netoleranță și exclusivitate.

Cuvinte – cheie: universitatea, Europa, cultura, Declarația bologneză.

Suntem martorii ai unei acțiuni atotcuprinzătoare: sub deviza "intrarea în Europa" se realizează "reîmpachetarea" întregii noastre societăți – a conștiinței și instituțiilor ei. Acea

ce îngrijorează aparte este faptul că nimeni nu are o imagine clară despre urmările reformelor începute și unde ne vor duce schimbările stimulate de schimbări, precum nivelul intelectual și spiritual îngrijorător al celor care le "chibzuiesc" și realizează. Un loc aparte în toate acestea îl are transformarea universității¹, deoarece este vorba depre ceva ce ne îngrijorează mult; trebuie spus clar: universitatea se distruge chibzuit și sistematic punându-se întrebarea asupra ideii esențiale pe care se sprijinește din secolul al XII-lea. Ca nefericirea să fie mai mare, toate acestea se întâmplă în momentul când în lume s-a maturizat ideea că cultura planetară se poate realiza prin echilibrarea cunoștințelor accesibile prin internet, printr-un limbaj unidimensional, în momentul când este clar că viitorul culturii de pe această planetă se sprijinește pe realizările netraduse numai într-o limbă; de parcă din povestea despre insuccesul constructorilor turnului Babilonului nu am tras nici o morală? Limba cuceritorilor vestului sălbatic este frumoasă pentru turiști și indivizi pragmatici, însă ea nu este limba contemplației, iar practica de până acum atestă că nu este nici limba culturii.²

¹ O "grijă" exagerată o pronunță în ultimul timp unii reprezentanți ai țării care pretind reforma universității, cei mai guralivi fiind cele mai incapabile cadre ale universității, ceea ce invincibil reamintește la atitudinea unui din cei mai mari filosofi germani, Karl Jaspers: "Țara care nu poate să suporte adevărul deoarece se sprijinește pe principiile și realitățile care sunt de proveniență criminală, și pe care le respectă pe sub ascuns, nu poate dori adevărul. Ea este adversarul universității dar totodată ascunde această rivalitate în așa fel că o devastează sub forma promovării" (Jaspers, K.: *Ideja unizerzitetă*, Plato, Beograd 2003, 153).

² Nouă ni se impune limba engleză ca unica alternativă pentru "intrarea între alte popoare" (de parcă Europa întreagă gândește și scrie numai în această limbă): intenționat se scapă din vedere că limba engleză nu este limba maternă a germanilor, francezilor,

La noi totul ajunge cu întârziere de câteva decenii, mai ales când este vorba de noutățile din lumea artelor și tehnologiei; însă acum, când este vorba de problemele spiritului, fiecare întârziere poate fi fatală și nefastă asupra existenței poporului nostru. S-a început smulgerea din rădăcini a totului care ne-ar fi putut întreține în timpul de viitor. De parcă un număr de oameni din țara aceasta sunt programați să facă totul ca să dispărem.

Despre ce anume este vorba?

Se gesticulează în fața ochilor noștri cu două bețișoare fermecate: unul este *Drumul în Europa* iar celălalt *Declarația bologneză*.

1. *Drumul în Europa*

Ce este Europa? Noțiunea are cel puțin patru semnificații; dacă excludem dimensiunea mitică (care nu este neglijabilă), putem diferența Europa ca noțiune (a) geografică, (b) geopolitică, (c) economică și (d) spirituală. Dacă avem în vedere Europa ca noțiune geografică, "drumul în Europa" apare ca absurditate; din aspectul geografic Serbia este dintotdeauna în Europa. Nimănui din Grecia și Polonia, din Ungaria s-au România nu-i va trece prin cap să se întrebe dar țara în care trăiește aparține Europei; și totuși, se pune întrebarea: *este oare Serbia în Europa?* De unde această îndoială

italienilor, spaniolilor, rușilor sau a olandezilor, și se uită că literatura țărilor cu limba engleză de comunicare de mult nu mai are rolul de frunte în lume. Numai așa etse posibil ca *reforma* în învățământ să o realizeze aceia cărora le este rușine de limba maternă și a căror lucrări necuvântătoare sunt pline de expresii cum ar fi departamentele, curriculumele, incubatoarele, deoarece nu cunosc echivalența sârbească a acestor expresii sau sunt conștienți că ceea ce vorbesc în limba sârbă nu ar fi numai fără sens și trivial ci și *logic neacceptabil*.

în Serbia? Evident, este vorba cu totul de altceva: este prezentă senzația despre unele diferențe, senzația despre aceea că ea este o lume căreia nu aparținem și în care, pe cât se pare, trebuie să intrăm deoarece în caz contrar vom rămâne ființe de valoare minoră.

Când Europa este descrisă de protectorii "migrației urgente", ei evidențiază că este vorba de guvernământul legilor, al democrației, al bunăstării economice și al justeții.

Acestea diferă într-o măsură de Europa pe care istoria a descris-o temeinic. Fiecare individ cât de cât instruit știe că sub noțiunea *Europa* se subînțelege spațiul format în timpul și după domnia lui Carol cel Mare (secolul al IX-lea); este vorba de Europa germano-romană, protestant-catolică (despre a cărei spirit economic a scris Veber și care s-a verificat prin conflictele catolicilor și protestanților în Olanda, instaurarea incvizității, prin indexul cărților interzise, prin descoperirea ghiliotinei și rezolvarea problemei numărului mari de cadavre din lagărele de concentrare în timpul celui de al II-lea război mondial). Despre aceste popoare mărturisesc și știrile din trecutul lor îndepărtat; așa de exemplu, Tacit în opera sa *Germania* scrie: "Mult mai ușor îl vei convinge pe german să plece în război și să se măcească cu inamicul decât să prelucreze pământul și să aștepte roadele (§ 14). "La germani clinghetul armelor este cel mai frumos mod de aprobare" (§ 11), deoarece "nu pot să suporte pacea" (§ 14.) Cum sunt în realitate *europenii* pe care îi cunoaște istoria? Viața și fețele lor sunt cel mai fidel redată în picturile lui Piter Broigel și Hieronimus Boș. Domnitorii lor sunt prezenți pe pânzele lui Francisco Goia. Nouă, celor obișnuți cu figurile de pe frescele din Studenița și Mileșeva, Manasia și Gracianița, cu figurile de pe picturile lui Pavel Giurcoviți și Constantin Daniel, o astfel de *europă* ne este puțin stranie.

Ce gândesc *europizatorii* noștri, despre noțiunea *Europa*, adică aceia care ne gesticulează cu *drumul spre Europa*?

Ei au în vedere economia europeană; la fel, văd Europa ca o țară promisă, ca un Eldorado care îi așteaptă numai pe ei. Greșeala lor esențială este nu au obținut cel mai înalt grad de instrucție și că niciodată nu l-au citit pe Voltaire. Nu înțeleg că probabil există locuri bune însă ele nu sunt prevăzute pentru noi. *Europeizatorii* noștrii nu înțeleg că economia europeană are standardele ei construite pe criteriile care îi corespund și care există pentru interesele *ei* și nu a altora (dacă nu este *causa sui*).

Pot oare să intre *europizatorii* noștri în Europa? Intrarea în fiecare societate, în altă lume, presupune acceptarea regulilor și modurilor de comportare care deja există³; la fel, intrarea în Europa presupune acceptarea sistemului ei de valori și schimbul sistemului propriu de valori. Aceasta nici într-un caz nu înseamnă că noi nu avem sistemul propriu de valori; totuși, ceea ce ni se întâmplă clar indică că există unele diferențe; noi avem valori care, clar, nu sunt "europene". Numai astfel este posibil să trecem liniștit peste ceea ce ni se spune: *în Europa se poate, însă numai după socoteala cu mafia* (deoarece ea în Europa nu există); *în Europa se poate, însă numai după nimicirea canalelor de droguri* (deoarece în Europa nu există droguri și consumatori de narcotici); *în Europa se poate, însă după socoteala cu criminalul organizat* (deoarece el acolo nu există); *în Europa se poate, însă numai după extradiția tuturor*

³ Cu alte cuvinte: dacă intrați în biserică, vă veți face cruce la intrare și veți accepta lumea care se află de partea cealaltă a pragului; dacă nu acceptați lumea respectivă și spațiul în care se află, nu veți intra acolo. Sau, mai clar spus: acei ce vor cu forța să intre în Europa și în același timp urlă cum că *trebuie să intrăm în Europa*, seamănă cu huliganii răzvrățiți care după meci doresc să schimbe scorul. Dar, nici suporterii la un meci, indiferent cât de huligani sunt, nu intră pe gazon deoarece sunt conștienți că jocul se va întrerupe în acel moment.

președinților și politicienilor (deoarece în Europa așa ceva nu există).

Ce putem să concludem? Există (a) *noțiunea geografică* a Europei (și noi suntem acolo); există (b) *noțiunea politică* a Europei, (în acest caz situația este puțin ciudată: ne vîrăm cu forța în granițele / economice și cu vize/ închise ale Europei și nu ne întrebăm dacă ne doresc ei acolo?); și în final (c) *noțiunea economică* a Europei (acolo toate locurile sunt ocupate și nu avem ce căuta deoarece nu avem ce oferi, dar și în cazul că avem ceva nu ne permit să exportăm; putem eventual exporta pe piața europeană doar zmeură și aceea sub anumite condiții necorespunzătoare, deoarece de la noi se așteaptă să exportăm marfă de calitate minoră; foametea noastră va trebui să absoarbă surplusurile lor marfale s-au marfa care se află la limita expirării termenilor de întrebuințare, așa că în momentele critice recisive să stimuleze economia europeană istovită (după ce definitiv distrugem economia proprie, așa cum au făcut-o și unii din vecinii noștri).

1. Imaginea spirituală a Europei

Cum se reflectă imaginea spirituală a Europei? În cunoscutele sale discursuri vienezee, intitulate *Criza umanismului european și psihologia* (7-10 mai 1935) Edmund Husserl a spus: *Sud denumirea Europa se subînțelege unitatea spirituală a vieții, a activității și creativității: Cu toate scopurile, interesele, grijile și eforturile, cu creațiile, cu realizările obiective, instituțiile și organizațiile.*⁴ În același loc scrie: *În sensul spiritual, Europei îi aparțin dominiile englezești, Statele Unite etc, însă nu*

⁴ Husserl, E.: *Die Krisis des europäischen Menschentums und die Philosophie*, în Husserl, E.: *Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*, Husserliana VI, Den Haag² 1962, S. 319.

*și eschimoșii sau indigenii din menajeriile din târguri sau țigani care permanent vagabondează prin Europa.*⁵

Oamenii care participă în astfel de activități sunt încadrați spiritual într-o imagine spirituală unică. Toate persoanele, asociațiile și rezultatele culturale au un caracter care îi unește. *Imaginea spirituală* subînțelege o teologie immanentă – dezvoltarea omenirii a cărei existență este liber modelată de ideile intelectului.

Aceasta înseamnă că Europa există numai în cazul că are entelehia ce întrepătrunde schimbările și dă sens dezvoltării ei; Sarcina adevărată a Europei este dezvoltarea spiritului uman, sarcină care niciodată nu poate fi terminată.

Locul de naștere al Europei spirituale este Grecia.⁶ Se subînțelege că nu este vorba de locul geografic ci de cel spiritual. Această teză se referă la secolele VII și VI î.e.n. la perioada când se nasc noile raporturi față de lumea înconjurătoare, când apar creațiile spirituale de o specie cu totul nouă. O cultură cu totul definită. Grecii folosesc termenul *filosofia*. *Filosofia este prafenomenul Europei spirituale*. Este vorba de o formă nouă de viață care, prin dragostea față de idei, produce idealuri și norme ideale de viață. *Filosofia este o viață filosofică, o nouă imagine culturală.*⁷

În raport cu formele trecătoare ale culturii, cărora le este caracteristică eficacitatea (meseriile, felurile de prelucrarea pământului, modul de locuire), filosofia există altfel; realizările ei sunt netrecătoare. Există ideea despre sarcina infinită. Cultura în afara științei este sarcina și opera omului în defninitate, filosofia își are sarcinile în infinit.

La greci apare un interes universal (cosmologic) pentru lume. Grecii insistă să creeze teorie. Teoria subînțelege *epoché*

⁵ *Op. cit.*, S. 318-9.

⁶ *Op. cit.*, S. 321.

⁷ *Op. cit.*, S. 332-3.

a întregii practici naturale. Aici este desemnată și *ideea universității*: relațiile interpersonale dintre profesori și elevi față de același scop: cunoașterea și cercetarea care se transmite din generație în generație și care este formă de viață. Este vorba de acceptarea criticului, ținutei universale, construirea relațiilor față de întreg. Aceasta subânțelege empiria bine gândită, supunerea empiriei integrale normelor ideale. Se dezvoltă spiritul criticii libere îndreptat spre sarcinile infinite care creează idei noi, interminabile. Din baza viziunii unei filosofii universale, din spiritul liber, trebuie modelat cel etic, nu numai a indivizilor, al lumii întregi, al politicii, existenței sociale a omenirii.⁸

2. Spre care Europă mergem noi acum?

În comunicarea deja menționată, la 5 mai 1935, E. Huserl a spus: *Națiunile europene sunt bolnave. Europa este în criză. Acest mare cugetător a conceput criza ca o aparență a înfrângerii raționalismului. "Lumea europeană" este născută din ideile intelectului, adică din spiritul filosofiei.*⁹ Insuccesul culturii raționale contemporane este consecința felului în care s-a manifestat, adică realizat *ratio*, consecința intercalării lui în "naturalism" și "obiectivism". Huserl a socotit că criza existențială europeană are două ieșiri: *Destrămarea Europei prin înstrăinarea ei de sensul propriu al vieții raționale, dezorganizarea în nerăbdarea față de spiritualitate și decăderea în barbarism, s-au renașterea Europei din spiritul filosofiei peste spiritul eroic care, în final, depășește naturalismul și că cel mai mare pericol pentru Europa poate fi istoveala.*¹⁰

⁸ *Op. cit.*, S. 6.

⁹ *Op. cit.*, S. 347.

¹⁰ *Op. cit.*, S. 347-8.

S-a reușit oare cu aceste idei? Din păcate, răspunsul la întrebarea aceasta este negativ. Dacă s-ar fi reușit, nu ar fi fost cel de al doilea război mondial și bombardarea Serbiei.

Astăzi atacurile postmoderniștilor contra ideii *ratio* sugerează că în Europa nu s-a schimbat nimic. Ea este așa cum a fost la începutul secolului al XX-lea; criza Europei și a spiritului european nu este depășită; ea este doar mascată și transpusă în unele ape tulburi. Dacă vre-o idee este amenințată, atunci este vorba de ideea reponsabilității. Acela care poate tot, nu este responsabil pentru nimic. Acela care este cel mai tare și care croiește harta lumii, nu poate fi judecat pentru crimele din lumea întreagă. Orișice polemică cu logica forței se termină cu moralizarea civilizatorică.

Însă, după cum am spus, în fața noastră se află întrebarea: unde vrem noi? Răspunsul tuturor este: în Europa! De câte ori se repetă povestea din care nu am învățat nimic; repet: *Europa are valorile și ideile proprii despre viață.*

Sunt oare valorile și ideile noastre aceleași? Are o astfel de Europă interes pentru noi? Din nou voi răspunde just și clar: *nu are.*

În același timp noi estimăm valorile culturale ale Europei: cunoaștem arta italiană și spaniolă, cea olandeză și germană, engleză și franceză; totuși, avem dreptul legitim să așteptăm ca și cei din Europa să estimeze operele noastre culturale, să răspundă pozitiv la oferta noastră pentru un dialog cultural: arta Gracianiței nu este sub nivelul Sienei sau Ravenei; totuși, Europa privește calm, chiar și susține (prin administratorii săi) distrugerea bunurilor culturale. O face aceasta intenționat din cauză că *nu este capabilă* să înregistreze aceste valori s-au că *nu dorește* să le înregistreze.

Trebuie pentru totdeauna să ne fie clar un lucru: arta și cultura Europei ortodoxe nu înseamnă nimic pentru Europa catolico-protestantă. Desigur că la mijloc nu este vre-o greșală sau intenție răutăcioasă. Nu se vede ceea ce se vede,

ci doar aceia ce este omul învățat să vadă. Trebuie să înțelegem: Europa catolico-protestantă este învățată să nu ne vadă. Dacă ne și vede, atunci aceste priviri străbat prin șapte lentile deformate. Degeaba s-au ocupat Dekart și Spinoza de prelucrarea lentilelor pentru instrumentele optice. Lumina în care au fost ei nu este și Lumina noastră.

Nu trebuie cineva să fie expert pentru istoria artelor, este deajuns să citească orișice istorie a artei apusene și să vadă că în ele nu există nici o informație dar mai ales vre-un capitol despre arta și cultura Europei ortodoxe. Consultați cartea prea slăvitului și de curând regretatului E.H. Gombrich *Arta și istoria ei*,¹¹ despre care presa noastră a scris ca de un colos al criticii artistice din secolul al XX-lea. Pe miile de pagini nici nu se pomenește despre cultura și arta Europei ortodoxe. Această carte nu este un scandal cultural, intră cu genociditatea sa în categoria crimelor de prim ordin.¹² Dar, în așa fel s-a format conștiința Europei despre noi, nu numai într-o zi, un an sau un deceniu și nu se poate înlătura cu o trăsătură de mână sau de penel. Cine vorbește în lume despre literatura sau arta noastră? Pe harta culturală a lumii noi suntem doar o pată. Unica consolare este că și Europa a fost un gol alb pe parcursul Evului mediu, pe timpul când filosofia a fost cultivată în Atena, Constantinopole și Damasc.

Vin oare europenii să vizioneze operele noastre artistice și culturale? Vizitează mănăstirile de pe Frușca

¹¹ Gombrich, E.H., *Umetnost i njena istorija*, Nolit, Beograd 1980.

¹² Grecii au știut foarte bine că pedeapsa pentru deteriorarea tineretului și crearea imaginii false despre lume poate fii doar moartea; crima asupra spiritului ființei a unui popor (care de obicei au o denumire naivă cum ar fi "reforma") este mult mai mare decât crima fizică - individuală s-au masivă.. Schimbările spiritului ființei, așa cum se practică la noi, pot avea consecințe negative în viitor deoarece nu sunt bine gândite și cu ușurință aplicate.

Gora? Și atunci când vin nu văd nimic mai mult decât unele cafenele; nu doresc să cunosc această lume, spiritualitatea și cultura sârbească. Poate că din această cauză au adus atât de ușor deciziile ca să dărâme podurile sau să arunce bombe.

Pentru ca cineva să fie înjosit este necesar ca și el să accepte înjosirea ca o formă de existență; doar în acest caz este posibil ca o cultură să capituleze în fața altei culturi, a cărei trăsătură este spiritul exclusivității; avem noi oare răspuns la presia imperialismului cultural european și la avântul asupra tuturor valorilor pe care mediile noastre corupte le repetă până la infinit?

2.1. Ieșirea posibilă

Voi aminti că la înrebarea lui Maks Brod: "Există oare vre-o speranță pentru lumea aceasta?", Kafka a răspuns: "Există speranță, speranță infinită, însă nu pentru noi". Eu nu sunt pesimist de genul acesta din simplu motiv că aparțin unei lumi care gândește despre speranță cu totul altfel; totuși, parafrazând această întrebare, dar nu și răspunsul, ne putem întreba: Avem oare vre-o șansă pentru noi, în momentul când ne simțim neputincioși să schimbăm ceva, să oprim măcar rostogolul în care ne aruncă *protectorii celor mai bune intenții*. Răspunsul preliminar poate fi: *Da*.

Speranță va fi dacă se (a) oprește decăderea materială și spirituală precum și distrugerea universității, dacă se (b) reînnoiește demnitatea filosofiei și a științelor prin întoarcerea demnității celor ce se ocupă de filosofie și științe, apoi (c) întoarcerea demnității poporului nostru care a fost călcată în ultimii ani, dacă se (d) reînnoiește instinctul pentru instrucție și reorganizează în mod filosofic sistemul de învățământ, dacă se (e) reorganizează formele de existență socială și politică a acestui popor (să nu îl introducă acolo unde nu îl vrea nimeni, deoarece acolo nu există nici un scaun liber, dar mai ales

două), și în final (f) să se reafirmeze valorile spirituale proprii prin înțelegerea lor.¹³

3. Declarația bologneză

La toată lumea este plină gura de așa-numita Declarație bologneză. Deodată, cei mai gălăgioși sunt aceia despre care n-am auzit niciodată, aceia care nu au citit nici o carte în viața lor (de scisul cărții nici vorbă), care din anumite împrejurări (mai ales din cele *politice*)¹⁴ s-au găsit acolo unde nu le este locul și care în vremurile *normale* nu se puteau afla niciodată. Pun întrebarea: a citit oare majoritatea din prorectori Declarația bologneză? Și mai departe se tace despre rezultatele faimoasei reforme de la universitățile din Cambridge și Oxford, la

¹³ Desigur că este ultima oră deoarece ni se interzice și limba, pe care vreau să o denumească ca o oarecare limbă de comunicare. Nu este prea târziu, măcar că la noi *europizarea* este în plin toi, să ne aducem aminte de un vechi obicei de pe timpul Asirilor antici: la ei judecătorii au șezute pe pieile preparate ale predecesorilor săi care și-au îndeplinit prost meseria (în cele mai multe cazuri au primit mită). Autoritatea este un fenomen temeinic (despre aceasta mai detaliat: Fink, E.: *Grundphänomene des menschlichen Daseins*, Alber, Freiburg/München, 1979, S. 284-334; Fink, E.: *Bruderzwist im Grund der Dinge*, în Fink, E.: *Epiloge zur Dichtung*, Klostermann, Frankfurt/M, 1971, S.37-52:

¹⁴ Dacă vre-o vreme satisface necesitățile cercetărilor sociologice, atunci poate să se includă în cercetări vremea noastră; să spunem: cum din motive pragmatice și interese proprii sau aflat în diferite partide politice aceia care până atunci nu au putut să se autoverifice? Consider că și psihiatrii prin cercetarea milieului politic la noi pot să elucideze mai multe exemple de raționalizare. Este cert faptul că prin reorientarea agresiunii proprii și ambițiilor patologice majoritatea *persoanelor publice* de la noi au evitat tratamentul medical, dar au îmbolnăvit prin activitatea sa societatea în întregime.

Sorbona și Freyburg,, la Keln și Bologna; această întrebare nu este deloc naivă.

Fiecare trebuie să vadă următoarele: esențialul Declarației bologneze (au iscălit-o miniștri și nu oamenii de știință și reprezentanții universităților, adică au iscălit-o reprezentanții elitei politice și nu celei spirituale și intelectuale) în cea mai mare măsură vorbește despre circularea studenților la universitățile din cadrul Europei. Este vorba de *zona înaltă a învățământului universitar* și reglementarea mobilității cetățenilor și a posibilității de angajare și aplicare efectivă a circulației libere. Și nimic mai mult.¹⁵

Întrebarea finală și esențială trebuie să fie: se referă oare Declarația amintită la universitate (ca universitate) cu pretenția să schimbe esența ei. Răspunsul meu este foarte

¹⁵ Declarația bologneză nu regulează prin automatism trecerea studenților din Albania sau Balcani la Oxford sau Cambridge. Trec oare după un automatism studenții din Texas la Iton, Jel sau Harvard.

¹⁶ Printre vocile solitare se află și vocea profesorului dr. Danilo Basta care cu mare senzație pentru momentul actual a tradus *Ideea universității* a lui Karl Jaspers (1945), și de curând a publicat-o la Belgrad (Jaspers, K., *Ideja univerziteta*, Plato, Beograd 2003); în prefața traducerii cărții amintite el spune: "M-am apucat de traducerea cărții *Ideea universității* cu precugetare și din cele mai profunde necesități. Am avut în gând totul ceea ce se petrece în legătură cu prevestirea reformei universitare la noi. Iar ceea ce se întâmplă nu este deloc încurajator. Dacă se arbitrează după informațiile ajunse la universitate și la opinia publică în general, contrar voinței acelor care pregătesc soluțiile legislative despre învățământul înalt, există motive foarte serioase pentru o mare îngrijorare și tot atâta neliniște, (...). Se poate spune deschis: universitățile noastre s-au îmbolnăvit în mare măsură, în așa măsură că este amenințată și substanța lor proprie. Reforma lor este un imperativ inevitabil. (*Op. cit*, 181-2).

scurt: *nu*. Declarația bologneză nu este promulgată pentru ca să distrugă *ideea universității*,¹⁶ care are o vechime ca și universitatea din Bologna, sau din cauza reorganizării temeinice a structurii ei. Ea este adoptată în funcția avansării învățământului înalt și unificării la nivel european, pentru ca clasa muncitoare instruită cu calculatoarele să poată schimba posturile de muncă; numai în Serbia a trecut cuiva prin minte că trebuie degradate criteriile de învățământ iar trăncăneala să se proclame de principiu al învățământului *creativ*. Învățământul există acolo unde există predări susținute de profesori care își cunosc meseria și în care elevii învață și știu unde le este locul. Așa este din vremea lui Pitagora.

În centru învățământului actual trebuie să fie cursurile profesorilor ca rezultatul cercetărilor științifice. Când este vorba de cursuri și de prezența studenților (este cunoscut faptul că majoritatea studenților nu urmăresc cursurile) este clar că majoritatea studenților nici nu studiază. Toți cei prezenți la facultate nu studiază; studiază un număr mic de indivizi, iar ei sunt aceia care frecventează cursurile și fac parte din adevărata elită studențească. Consider că frecventarea cursurilor trebuie strict definită. Nu trebuie să se cadă sub influența falsă a *populismului* democrat iar frecventarea cursurilor trebuie condiționată de cunoștințele precedente, adică de media notelor obținute la obiectele relevante pentru perceperea problematicii corespunzătoare, precum și de colocviile din literatura corespunzătoare care se fixează înainte de începutul *semestrului*. Numai în acest caz studenții nu vor fi ascultători pasivi ci participanți activi ai disputului, pentru care mulți se angajează fără ca să remarce presupunerile precedente. Trebuie oare să reamintim că și termenul *universitatea* la început a semnat centru de instruire, asociere, mai precis *sindicatul care protejează interesele*

unei categorii specifice de oameni. Bologna și Parisul sunt două modele pe care le-au luat drept exemplu alte universități: la Bologna a fost *universitas scholarum*, adică asociația studențească care a obținut privilegii speciale de la Fridrih I Barbarosa; la Paris a funcționat *universitas magistrorum ut scholarum* – asociația în care au fost încadrați profesorii și studenții. Este important faptul că universitatea medievală¹⁷ a cultivat aristocrația spirituală iar proveniența studenților a fost de ordin secundar.¹⁸ "Aristocrația spirituală, a accentuat Jaspers, nu este o aristocrație sociologică. Fiecare care este născut pentru așa ceva trebuie să își îndrepte calea spre studii. Astfel de aristocrație o au nobilii care și-au moștenit titlurilele precum și muncitorii, bogații și săracii, dar rar de tot. Ea poate să fie doar o minoritate."¹⁹

¹⁷ Universitatea medievală s-a divizat în facultatea de arte libere (6 ani) și facultatea teologică (8 ani); prima facultate a fost introducerea în cea de a doua. Învățământul s-a realizat în formă de cursuri (lectio) și seminare (disputatio). Seminarele au fost compuse din dezbateri în care prima dată studenții au tratat problematica și au dat răspunsuri ca apoi răspunsurile să fie date și de profesori. Până în zilele noastre nu s-a schimbat nimic în acest sens iar încercarea de a se neglija diferența dintre cursuri și seminare vorbește cel mai mult despre incapacitatea creatorilor reformei.

¹⁸ În cartea amintită K. Jaspers îl citează pe Abraham Fleksner, care în studiul *Univeritățile* (1930) scrie: "Democrația nu este o posibilitate spirituală, independent de faptul că fiecare individ, în baza posibilităților sale, trebuie să aibă posibilitatea să fie acceptat în spiritul aristocratic...(…). Se vor găsi oare măsuri corespunzătoare pentru excluderea mediocrilor și incapabililor? (Jaspers, K., *Op. cit.*, 149)

¹⁹ Jaspers, K.: *Ideja univerziteteta*, Plato, Beograd 2003, 150.

Cât despre învățământul gradat în trei niveluri²⁰ încă din perioada antică, drept exemplu fiind modelul trinom a lui Aristotel, stratificat în științe poetice, practice și teoretice, trebuie să ținem cont că azi există o gradare a învățământului după absolvirea școlii medii; există universitatea și vis a vis de ea diferite școli înalte de specialitate care oferă instruire specializată pentru diverse forme de activități. La școlile specializate înalte cursurile le susțin conferențiarii iar la universitate profesorii, care în același timp sunt conferențieri și cercetători. De aceea se impun în fața universității sarcini mult mai superioare, mai responsabile și mai grele, deoarece și natura ei este diferită; diferă și structura acelor care se găsesc în ea – structura profesorilor și studenților.

Neînțelegerile sunt provocate de mai mult timp prin prezența tendinței greșite ca toate școlile înalte să intre sub căciula universității precum și toate facultățile să fie sub egida universității și să fie părțile componente ale acesteia. Aceasta nu este nici o noutate: la neînțelegeri similare s-a ajuns în perioada Renașterii, după înființarea Academiei din Florența (pe timpul lui Cozimo Medici și protejatul lui Marsilio Ficino (M. Ficino, 1433-1499), când au început să apară în Europa diferite academii ca ciupercile după ploaie și care, se subînțelege, nu au avut nimic asemănător cu aceea din Florența.

²⁰ Unica încercare de a se distruge temeinic această stratificare care a fost valabilă din vremurile antice și până în zilele noastre, cu intenția să se extermineze spiritul învățământului (în primul rând spiritul care a rămas în programele gimnaziale), este reforma în învățământ realizată la mijlocul anilor șaptezeci din partea expertului pentru sate Stipe Šuvar din Zagreb. Pentru consecințele tragice ale reformei amintite (în afară de elevii din care câțiva au ajuns în situație să devină reformatori) nimeni nu a răspuns penal.

Toate acestea ne obligă într-o oarecare măsură să precizăm ce este universitatea. Universitatea este locul unde se obțin cunoștințe din domeniul științelor fundamentale și umaniste pentru care țara este interesată, deoarece din rândul universitarilor se recrutează cele mai bune cadre. Nici un individ care a obținut licența la o universitate de mână treia nu a devenit președintele SUA; pentru așa ceva se subînțelege posedarea diplomei unor universități distinse cum ar fi Jel, Harvard sau Iton. Acest lucru este clar tuturor. Este clar de ce în Japonia sunt atâtea sinucideri în rândul tinerilor, mai ales după insuccesul la examenele de admitere. Rezultatul la examenul de admitere determină viața de mai târziu a unei persoane. Nu poate fi nemotivată trecerea dintr-un grup inferior în alt grup social superior; numai acolo unde este totul posibil, nu contează calitatea diplomei. În lumea normală este foarte important unde a studiat cineva și la cine și-a susținut teza de doctorat, la cine a învățat să cânte la instrument sau să compună melodii.

Universitatea este o școală de prestigiu la care nu poate să se înscrie orișicine. Așa este în țările normale. Acolo termină universitatea aceia care se înscriu, nu din cauză că sau înscris ci din cauză că sunt capabili să o termine. Trebuie să fim conștienți că și între oameni există diferențe, precum există între toate ființele din lume; există două feluri de tineri: acei care studiază ca să obțină o diplomă și aceia care studiază pentru ca să obțină cunoștințe. Din aceste motive trebuie să existe două feluri de școli: pentru primii, care vor să plătească și după un anumit timp să obțină o diplomă și pentru ceilalți care vor să învețe. În primul caz avem școli specializate, colegiuri, universități populare (unde se obține un minim de

cunoștințe), iar în cel de al doilea universitatea, locul unde învață elita *spirituală*.²¹

Concluzie

Universitatea nu este instituție socială, cel mai puțin locul unde se cumpără pacea socială sau se face politică. La univesritate se obțin cunoștințe temeinice și ea este școala de elită; la universitate se vine din cauza cunoștințelor și nu din foloase aparte. Declarația bologneză este un act practic care are intenția să rezolve problemele de uz zolnic care au apărut în învățământul european prin unirea mai multor țări într-o uniune economică și a cărei viitor după anul 2007 este incert; Declarația bologneză nu intră în esențialul universității, a cărei motiv de existență a fost definit înainte cu multe secole; ea este expresia politicii și nu a necesităților spirituale care sunt deasupra politicii; din această cauză Declarația bologneză a fost semnată de miniștri și nu de cei mai distinși rectori ai universităților europene.

(Trad. A. Negru)

²¹ Este vorba de elita spirituală și nu cea financiară. Din aceste motive țara trebuie să stea în spatele universității pentru ca în ea să se găsească cei mai buni și cei mai capabili.